

'SİNEK SÖZÜYLE İŞ YAPAN PÂDİŞAHIN HÂLİ' YA DA KARAMAN VALİSİ DARENDELİ SARI ABDURRAHMAN PAŞA İSYANI

Mesut AYDINER*

ÖZET

Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa, Konya-Karaman Valiliği sırasında meydana gelen küçük bir olayın Padişah III. Mustafa'ya abartılarak aksettirilmesi sonucu görevinden alınıp, Lefkoşa'ya sürülmek istenmesini hazmedemedi. Padişah'ın damadı Sinek Mustafa Paşa tarafından aleyhinde kullanılan basit bir olay yüzünden hakkında yazılan fermana âsî olup beraberinde ikibinden fazla silahlı adamıyla İstanbul üzerine yürüyerek Bolu'ya kadar geldi(1761-1762). Olayların büyümesinden ve vahim sonuçlarından endişe eden devlet, durumu yatıştırıcı ve isyanı büyümeden önleyici tedbirler alması Osmanlı Tarihi olandan farklı yazılabilirdi.

Anahtar Kelimeler: Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa, Konya-Karaman, İsyani, Sinek Mustafa Paşa, XVIII. Yüzyıl

ABSTRACT

At the time of his Konya-Karaman governership, Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa a minor case had been exaggerated to Sultan Mustafa III. As a result of this, Abdurrahman Paşa was removed from his duty, and wanted to exile to Lefkosa in Cyprus.. in fact Sinek Mustafa Paşa, who was bridegroom of the sultan, dislike Abdurrahman Paşa and fully informed the sultan against to Abdurrahman Paşa. Hence the rebellion of Abdurrahman Paşa was fired away against to the decision of his removal from the governership and excile in his rebellion, besides more than 2 thousand armed of his soldiers, he campaigned to Istanbul and came up to Bolu (1761-1762). This, which might be resulted for more serious cases, was urged the ottaman state to deeply concern. Number of precautions was done to calmed down the situtation and prevent to spread of the rebellion fire. Otherwise Ottaman History could be written more different.

Keywords: Darendeli Sarı Abdurrahman Pasha, Konya-Karaman, Rebellion, Sinek Mustafa Pasha, Eigteenth Century

Bu çalışma XVIII. yüzyıl ortalarında yaşanmış ve pek bilinmeyen bir olayı anlatmayı, Konya-Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyani (1760-1761) üzerindeki sis perdesini aralamayı hedeflemektedir. Dönemin tarihçileri ve resmî belgeleri olayın gelişimi ve neticesi hakkında farklı gerekçeler ve hikayeler anlatmışlar, eserini taraflar vefat ettikten sonra kaleme alan tarihçiler ise konuyu daha değişik boyutları ile ele almışlardır. Konya-Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyani gelişimi, sebepleri, İstanbul'daki yankıları, ele alınış biçimleri ve nihayet neticesi bakımından ilginç özellikler barındırmaktadır. İlgili tarafların neredeyse hepsinin kendilerinin haklı olduklarını iddia ettikleri bu olay, aydınlatılması gereken yönleri ve kaynakları üzerinde yapılabilecek karşılaştırmalı değerlendirmeler sebebiyle ilginç öğeler barındırmakta, dönemin ve bölgenin siyasî ve sosyo-ekonomik târihi açısından önem taşımaktadır. Bu ve benzeri tüm sebepler, Konya-Karaman-Bolu ve

* Dr., Mimar Sinan Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi

çevresini heyecanlandıran ve bir süre Başkent İstanbul'u diken üzerinde tutan olay üzerinde durmayı ve mevcut verilerle bir çalışma yapmayı gerekli kılmaktadır. Makale, yapabildiğince orijinal belgelerden yola çıkarak hedefe varmayı istemekte, şehir tarihi çalışmalarına ve sosyo-ekonomik araştırmalara katkı sunabilmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan, konu genelde döneme ait pek kullanılmamış tarihler ve arşiv belgeleri kullanılarak ele alınacak, öncelikle olay, ilgili dönemde bölgenin durumu ve Sarı Abdurrahman Paşa hakkında bilgi verilerek, meydana gelen hadiseler üzerinde durulacak ve nihayet, bazı çıkarımlarla neticeye varmaya çalışılacaktır.

1173 (M. 1760) tarihi sonlarında baş gösteren Konya-Karaman Valisi Darendeli Abdurrahman Paşa İsyanı hakkında bilgi veren kaynaklar yazıldıkları dönemlere göre farklı bilgiler aktarmakla birlikte konunun ana hatları genelde ortak noktalara işaret etmektedir. Buna göre, Vali Abdurrahman Paşa büyük denebilecek bir soygun gerçekleştiren eşkıyalarla bir nevi anlaşma yapmış, çaldıkları malların sahiplerine iadesini gerçekleştirdikten sonra belirli bir ücret karşılığı onları salıvermiş, olay gerek eşkıyayı ele geçirdikten sonra Paşa'nın emriyle salıvermek zorunda kalan, gerekse paşayı çekemeyip ortalığı karıştırmak isteyenler tarafından İstanbul'a ve Padişah'a aksettirilmiş, eşkıyanın yakalandıktan sonra belirli bir ücretle salıverilmesine çok sinirlenen III. Mustafa, önce Abdurrahman Paşa'yı görevden alarak sürgüne göndermek istemiş, daha sonra da katline ferman çıkarmıştır. Olayların İstanbul'a farklı aksettirilmesine kızan ve görevden alınmasına pek ses çıkarmamakla birlikte katline çıkan fermana isyan eden Paşa, "*Padişah tuğlarımı alabilir, lâkin rubumu bana hâlıkım verdi, muhafazasına memûrum, aslâ vermem!*" diyerek yakın adamları ile birlikte emirlere karşı koymuş ve başını almaya gelen görevliyi yakalayıp hapsedtiği gibi kendisine iftira atanlarla hesaplaşmak üzere, İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Gün geçtikçe hem olay hem de Paşa'nın etrafında toplanan kalabalık büyümüş, ikibin kişiyi aşan silahlı bir kitle Gerede üzerinden Bolu-İstanbul yoluna kadar gelmiş ve Paşa hatırlı araçlar sayesinde İstanbul'a doğru yürüyüşe mola vererek, burada âkıbeti beklemeye başlamıştır. Hadisenin kontrolden çıkmak üzere olması İstanbul'u ayağa kaldırmış, gerek sadriazam ve adamları, gerekse padişah olayın kötü sonuçlarını düşünmeye ve biran önce gerekli tedbirleri almaya çalışmışlardır. Şeyhülislam ve Sadriazam padişahı iknâ etmiş, Paşa adamlarını dağıtması ve memleketi Darend'e de ikâmeti kabul etmesi şartıyla affedilmiş, yavaş yavaş soğutulan olay akılcı tedbirler sayesinde daha fazla büyümeden ve felakete sebep olmadan önlenmiştir. Abdurrahman Paşa'ya bir süre sonra tuğları geri verilerek başka başka görevler ihsan edilmiş ve paşa bir çoğunun üstesinden gelmiş, başka bir yer ve görevde yine eşkıya peşinde koşarken Isparta yolunda vefat etmiştir 1181 (M. 1767).

Bu kısa girişten sonra olayı ve etkilerini görebilmek için konu biraz daha açılacak ve gerek bölge, gerek şahıslar ve gerekse olay ile ilgili arşiv belgelerine dayalı detaylar verilecektir.

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

XVIII. yüzyıl ortalarında Karaman Eyâleti’nin durumu

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defterleri’ndeki (BOA, MD) hükümlerde sıkça rastlanan ifadelere göre, XVIII. yüzyıl ortalarında Karaman Eyâleti Anadolu’nun ortasında geniş bir alan olmağla daima başıboş kapısız levendlerin, eşkıyalık yapan ektrad aşiretlerinin ilticâgâhı haline gelmişti ve yörede hemen her çeşit eşkıyanın at oynattığı pek çok yer vardı¹. Eyaletin en önemli sancaklarından Konya ana ticaret yolları üzerinde, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış eski ve önemli bir şehirdi². Son zamanlarda başıboş levendlerin istilâsı yüzünden eyâlet halkı perişan olmuş, vergiler bile toplanamadığı gibi köyleri harâb olmakla boşalmış³, gasp, talan, hırsızlık ve kıtlık yüzünden ahâlisi dağılmış⁴, tüccarı iş yapamaz, kervanları korumasız yola çıkamaz hale gelmişti⁵. Eşkıya ile baş edilemediğinden bölgeye pek çok ve üst üste valiler gönderilmeye başlanmış, çoğu idârî meziyetleri veya yöneticilikleri sebebiyle öne çıkmış bu isimler bile eşkıya ile başa çıkamadıklarından biri gidip, diğeri gelmeye başlamıştı⁶. Şahsuvarzâde Seyyid Mustafa Paşa eşkıya derdinden illallah demiş ve Van valiliği ile bölgeden ayrılmış, yerine ‘kudretli ve işbilir eski vezirlerdendir’ denilerek Maraş valisi Numan Paşa tayin edilmiş ve görev mahalline Beyşehir ve Niğde gibi taraflar da ilave edilmiş⁷ ancak o da defaatle gelen sert emirlere rağmen yeterince başarılı olamayınca⁸, Karaman Eyâleti bu kez eşkıyayı

¹ BOA, MD 159, 289/2, 290/1 vd.

² Kıbrıs cizyesinden askerlere ait 23500 gurusluk kısım Konya’ya kadar getirilmiş, ama eşkıya korkusundan ileri gidilememiş, muhafızlarla gönderilmesi hususunda yazılan 29 S 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 186/1; Konya civarındaki 400 eşkıya 110 kadar Aydın hacısını soymuş ama sonra mallar iade edilmiş, niye haklamadınız diye sert bir şekilde hesap soran 10 Ş 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 170/2

³ Karaman’dan İçel’e tayini çıkan Paşa’ya halk vergileri ödeyememiş, kadılar işe el koysun, problem çözülsün diye yazılan 29 R 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 70/1; Konya Sancağı mutasarrıfı Abaza Mehmed Paşa’ya İçel Sancağı’nın da tevcih olunduğu ve buraların ahâlisinin de korunması, bölgenin eşkıyadan temizlenmesi için yazılan hüküm için bkz.: BOA, MD 161, hüküm no: 714

⁴ Karaman’da kıtlık var buraya iyi bir mütesellim tayin et diye Aydın Valisi Çelik Mehmed Paşa’ya yazılan 20 Ra 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 32/3

⁵ Karaman eyaleti eşkıyadan harab veziyette biran önce derlenip, toparlanması için ne gerekiyorsa yapılmasına dair yazılan 20 C 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 122/1

⁶ Aydın valisi eşkıya için Karaman’a gitsin diye yazılan 30 N 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 201/2; Eşkıya Karaman’a doğru geliyor nasıl hareket edileceğine dair, 30 N 1171 tarihli tafsilatlı emir için bkz.: BOA, MD 160, 203/1

⁷ Sâbıkâ Maraş Valisi iken Niğde ve Beyşehir sancakları ilhakiyle Karaman eyaleti kendisine tevcih olunan Vezir Numan Paşa’ya 20 C 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 121/1; Numan Paşa Karaman’da görevi devr alana kadar bölgeyi eşkıyadan koruması ve derleyip toparlaması için Hızroğlu Süleymanın mütesellim olmasına dair yazılan 29 C 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 128/2

⁸ Karaman Valisi biran önce görevine başlasın meslek ve tarikatleri korusun ve yolları temizlesin diye yazılmış 29 C 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 128/3; Numan Paşa’ya Niğde ve Karaman taraflarındaki eşkıyayı temizledin, asilerin ve elebaşların kellerini gönderdin ama iş itmedi, yenileri çıkmış, onları da halletmeye çalış diye yazılan 20 N 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 196/2

sindirilmesi ile meşhur Aydın Muhassılı Çelik Mehmed Paşa'ya havâle edilmiştir⁹. Bölgedeki eşkıyalar bir tarafa artık ahâlden de bazıları eşkıyâ ile işbirliği yapar hale gelmiş, bu da problemin halli konusunda görevlileri daha zora sokmuştur. Meselâ Şücâüddin Kazası'nda serseri dolaşan levend eşkıyası ile yine Karaman Eyâleti'ne tâbi İsmil Karyesi'nde dolaşan 400 kadar kapısız başıboş levend eşkıyasının yolculara ve halka büyük zararlar verdiği, mal gasbedip, hayvan ve ekinleri zarara uğrattıkları hatta katl-i nüfus ve adam kaçırma gibi olaylara karıştıklarından şikayet edilmiş ve Eskiil Kazası'na tâbi İnegâzi(?) ve Murâdiye(?) Karyeleri sakinlerinden Arap Ağa, Uzun Ali, Haşim Ağa ve tabilerinin, Karyeş(?) Kazası'na tabi Kuli Karyesi'nden(?) Kulibeyoğlu Mustafa ve adamlarının bu levendlerle iş birliği içinde oldukları ve eşkıyanın bunların hanelerinde saklanarak buraları 40-50 gün kullandıkları, yolcu ve kervan kafilelerini bu şekilde teccüss edip önlerine, arkalarına düşüp yollarını kestikleri, emvâl ve eşyayı ortaklaşa pay ettikleri, yine Şücâüddin Kazası'na zehâyir nakleden 50-60 kadar deveyi bu adamların yoldan çevirip karyelerine götürdükleri bildirilmiş, eşkıya ile ittifak içindeki bu tür adamların yakalanarak, derhal cezalarının verilmesi ve cemiyetlerinin dağıtılması hakkında pek çok hüküm çıkarılmıştır¹⁰.

Çelik Mehmed Paşa bölgede iyi bir eşkıya temizliği yapmış, özellikle hacc ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamış ancak bölge tam rahat edecek iken tekrar önemli bir vali değişikliği gerçekleşmiş, Trablusşam Valisi Cerdecî Abdurrahman Paşa ısrarla Karaman Eyâleti'ne gelmeyi istediğinden hac yolunun güvenliği ve cerdebaşılık hizmeti¹¹ de önemli görüldüğünden Çelik Mehmed Paşa gibi güçlü bir vezirle becâyîşi yapılmıştı.

Darendeli Hacı Sarı Abdurrahman Paşa

Hacı Sarı Abdurrahman Paşa hakkında yazılan hükümler genelde olumsuz olmasına rağmen, özellikle cerdecibaşılıktaki bazı hizmetleri sebebiyle makbul olmuştu. Okur yazar ve şecâatli bir adam olmasına rağmen nedense adını pek hayırlı hizmetlerle duyuramamış, Trablusşam Valiliği görevinin ilk yılları problemlili geçmiş¹², ancak sonraki senelerdeki gayretleri ile göz doldurmaya başlamıştı. Aslen Dârendeli olup Çavuşbaşılıktan uçtuğlu vezirliğe ve valiliğe

⁹ Çelik Mehmed Paşa'ya Karaman tevcihi ve eşkıyayı te'dip etmeyi bildiği için iltifatları hâvî 29 S 1171 tarihli hüküm için bkz.: *BOA, MD 160, 5/2*; Çelik Mehmed Paşa ve Konya tevcihi ile ilgili 29 S 1171 tarihli bir başka hüküm için ayrıca bkz.: *BOA, MD 160, 11/1*

¹⁰ Bu konularda yazılan 30 N 1171 tarihli önemli iki hüküm için bkz.: *BOA, MD 160, 193/ 1 ve 194/1*

¹¹ Hac yollarının güvenliği ve hacıların Şam'a veya Cidde'ye kadar kâmilten götürülüp getirilmesine memur atlı muhafızların başı olup, cerdebaşı, cerdecibaşı isimleri ile anılırlar ve genelde aynı zamanda Trablusşam Valisi olurlardı.

¹² Vezâret rütbesiyle taltif olunan Paşa'nın vüzerâca Enderûn-ı Hümâyûn hazinesine Tuğ-ı Hümâyûn caizesi olmak üzere 2500 gurus vermesi kanun ve mutad olup zimmetinde olan bu caizeyi henüz ödemediği ve ihmalkarlığı terk ile bu meblağı biran önce ödenmesi konusunda Trablusşam Valisi Abdurrahman Paşa'ya yazılan 29 R 1171 29 tarihli emir için bkz.: *BOA, MD 160, 67/1*

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

terfi etmiş, Sivas Valisi iken, pek başarılı hizmetleri görülmemiş¹³, Halep valisi Azmzâde Esad Paşa'nın Sivas valiliğine getirilme zarureti ortaya çıkınca Paşa da Trablusşam Eyâleti ve Cerdecibaşılığa tayin edilmişti (1757-1758)¹⁴. Kendisine burada çok iyi davranılmış, ‘*hacc ziyâreti için tertib ve tecbîz edilen hüccâcın hüsn-i istikbâlleri bizmeti ve urbanın sâ-i kasdından muhâfazaları en mühim umûrdan olduğu cihetle cerde askerine ziyâde önem verilmiş*’ ve Cerdecibaşının da bir dediği iki edilmemişti. Konya’dan Adana’ya ulaştırılan hacıları ve Sürre’yi buradan teslim alıp güvenli bir şekilde Şam’a ulaştırması ve askerlerini külliyetli tedârik ile ihtiyatlı tutması istenmiş ve hem kendisinin hem de askerlerinin gönüllerinin hoş tutulması için devamlı ek para gönderilmişti¹⁵. Ancak o burada da pek rahat durmamış, ilk zamanlarda biraz çalışır gibi yapıp eşkıya meseleleri ile ilgilense de daha sonra gevşekliğe başlamış¹⁶, eşkıya tedip ve tenkili için yeterince çalışmadığı gibi zaman zaman saldırdığı bazı vergilerle halka zulmetmiş, hatta yabancı tüccarlara, özellikle bölge ile yoğun ticareti olan Fransız tüccarlara illallah dedirtmişti¹⁷. Nitekim ısrarlı emirler ve takiplerle bölgenin işleri biraz

¹³ Eşkıya ile tam ilgilenmediği, rehâvet üzere olduğu ve bu hali ile eşkıyayı himâye vaziyeti takındığı için hakkında pek olumlu şeyler düşünülmemiş ve emirlerle bu durumunu düzeltmesi te’kid edilerek bir daha özür ve cevâbının dinlenmeyeceği ve âkıbetinin vahim olacağı kendisine bildirilmişti. 10 Z 1170 tarihli böyle bir hüküm için bkz.: BOA, MD 159, hüküm no: 359/1; yine Sivas’ta iken defaatle eşkıyanın zulüm ve taaddilerinden şikâyet olduğu halde üstesinden gelmeye çalışmadığı, bu konuya dikkat ile istikametten ayrılmaması gerektiğine dair 30 Z 1170 tarihinde bir hüküm daha gönderilmişti.

¹⁴ Halep Valisi Azmzâde Esad Paşa Sivas’a, Trablusşam Valisi Çeteci Abdullah Paşa Mirhacclık da dahil olmak üzere Şam’a, Sivas Valisi Abdurrahman Paşa da Cerdecibaşılık hizmeti dahil olmak ve 1171 Mart’tı başından zabt etmek üzere Trablusşam Valiliğine getirilmişlerdi. 29 Z 1170 tarihli bu hükümler için bkz.: BOA, MD 159, 289/2 ve 290/1; Önceki vali gibi halka zulmetmemek şartıyla daha önce Trablusşam valiliği verildiği için Cerde başbuğluğunun da Abdurrahman Paşa’ya tevcihine dair yazılan 10 Ca 1170 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160-72/2

¹⁵ Kendisine tahsis edilen maldan harcaması gerekirken daha kuvvetli olabilmesi için bu şartın kaldırıldığı ve 25.000 kuruş levend ve 8000 kuruş toplar mesârifi için mîrîden ödeme yapılacağına dair yazılan 10 B 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 120/1; Yine askerlerini istediği gibi gönlünce donatsın diye mukâtaat malından 50.000 kuruş daha almasına müsaade edildiğine dair yazılan 29 C 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 124/1; Yine aynı maksatlarla 150.000 kuruş gönderildiğine dair yazılan 20 S 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 180/3

¹⁶ Trablusşam havalisindeki Nusayri kabileleri 1170 senesi vergisini almaya gelen mübaşirleri kovmuş, bölgeye sahip çık ve halkla iyi geçin bir daha sakın böyle şeyler yapmasınlar diye Trablusşam valisi Abdurrahman Paşa’ya yazılmış 10 Ca 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 73/1; Kendisinden önceki valinin Deve, Sığır bahası, kan bahası diyerek halka kanunsuz yere vergi saldırdığı ve zulmettiği belirtilmiş ve kendisinin böyle şeylere bulaşmaması şartıyla görev verilmiş olduğu, halka zulmetmeye ve kanunsuz vergiler salmaya başlamaması ve bir daha böyle şeylere tenezzül etmemesine dair yazılan 10 Ca 1171 tarihli hüküm için bkz.: BOA, MD 160, 72/2; Turablusşam valisi Abdurrahman paşa eşkıyaya terettüb eden cezayı vermiş olub Şura nam mukataanda sakın Türkmenlerden Kaplan nam şakinin de cezasının verilmesi için Sayda valisi Sadettin Paşa’ya yazılan bir hüküm için bkz.: BOA, MD 161, nr, 43

¹⁷ Trablusşam valisi Abdurrahman Paşa’ya, Fransız tüccarlara iyi davranması ve bir tüccardan gasp edilmesine göz yumduğu para ve prinçleri iade etmesi için yazılan 30 M 1172 tarihli hüküm için bkz.: BOA, A-DVN-DVE, Fransa Ahkam Defteri, bk. nr. 950; Osmanlı Tüccarları da o gemilere binip indiklerinden ve ticaretle eşya naklettiklerinden Fransız tüccarlara, limana yanaşan gemilere, içindekilere ve tayfalarına iyi davranması için Trablusşam Valisi Abdurrahman Paşa’ya yazılan 20 R 1172 tarihli hüküm için bkz.: BOA, A-DVN-DVE, Fransa Ahkam Defteri, bk. nr. 967; Her

düzelir gibi olmuş, Paşa özellikle hacılara saldırmak için bekleyen urban eşkiyasına iyi bir darbe indirerek meşhur olmuştur. Vazifeleri kendi bölgelerinde hacıları korumak olan bu aşiretlerin asıl kendileri hacılara zarar vermeye başlayınca, urban eşkiyası bu dönemde büyük tehdit haline gelmiştir. Nitekim bir sene önce urban eşkiyası çölde büyük bir hac kafilesine saldırmış, binlerce kişiyi öldürmüştü, bu olay her tarafta büyük yankı ve hüznün meydana getirmişti(1757). Bu sebeple bölgedeki aşiretler şımarık, Osmanlı idarecileri ise hem üzgün hem dikkatli idi. Abdurrahman Paşa'nın da özellikle bu konuda dikkatli olması istenmiş ve bölgenin güvenliği için ne gerekiyorsa yapması konusunda kendisine büyük destek verilmişti. Kısa bir süre önce Beni Harb kabilesi hac kafilesine yaptığı saldırıda Çeteci Abdullah Paşa'ya yenilmiş, ancak bu hal, Benî Zahar şeyhi Faiz'in, Şeyh Beni Unayze(Aneze) vasıtasıyla Abdurrahman Paşa'dan surre adı altında haraç istemesine engel olmamıştı. Paşa ne kadar alttan aldıysa Araplar da o kadar uzlaşmaz bir tavır takınmışlar ve şiddet hareketlerini arttırmışlardır. Eşkiyanın yine hareketlendiğini öğrenen ve uzlaşmanın mümkün olmadığını gören Paşa, seçme büyük bir birlikle yol temizliğine çıkmış ve Tabut-Korusu isimli mahalle vardıklarında, Benî Zahar Şeyhi Faiz ve Şeyh Beni Unayze'nin adamlarından oluşan on beş bin kadar eşkiyanın yol kesmek için beklediğini görmüştü. Paşa bu konuda gayretli ve şecaatli olmakla birlikte, önce yine anlaşma yolunu tutmak istemişti. Ancak eşkiya reisi hem geçen yılın hem de bu senenin parası verilmeden hacılara selâmet olmayacağını alaycı bir şekilde ifade ile, yine bir fitne ve fesâd içinde olacaklarını îmâ ederek, askerinin ve paşasının moralini iyice bozmuştu. Anlaşma ihtimali ortadan kalkınca, Paşa, eşkiya ile büyük bir meydan cengine tutuşmuş ve topların da desteği ile, yarım saat kadar süre içinde urbanın üçte bir eşkiyasını helak ve ordusunu evlâd u iyâlî ile birlikte esîr etmişti. Eşkiyanın reisi yaralı bir şekilde firâr etmiş, Paşa geçen senenin intikamını da iki kat almıştı. Abdurrahman Paşa ile birlikte sürdürdüğü bu temizlik harekâtını tamamlayan ve hac yolunun güvenliği sağlayan Hac Emîri Abdullah Paşa, Beni Zahar, Beni Unayze ve Beni Benhan kabilelerinin tehlikeli tiplerini tutuklamayı da ihmal etmemiş ve üç kabile reisinin kelleleri İstanbul'a gönderilmiştir. Bu haber hacıları büyük bir sevince boğduğu gibi İstanbul'da da büyük coşku meydana getirmiştir. Önemli reislerin de kelleleri gelince, Sultan III. Mustafa vezirlere ve adamlarına silahşoran-ı Hassa'dan Eroğlu Ömer Ağa ile fâhîr kürkleri, kılıçlar ve atıyyeler irsali ile gönüllerini bir kez daha hoş eylemiştir¹⁸. Ancak bu başarı ve rehavet Abdurrahman Paşa'yı biraz şımartmış, artık kendisine gelen emirleri pek dikkate almaz olmuş ve yaman bir vezir olan Şam Valisi ve Mîrhacc Çeteci

türlü Fransız gemisi izin aldığı şekilde bizim sularımızda emn ü emân içinde dolaşabilir, başına bir iş gelir ise yardım eder, ihtiyaçlarını karşılarız, sen de dahil olmak üzere adamlarından kimse bunlara ilişmesin diye Abdurrahman Paşa'ya yazılmış 10 N 1172 tarihli önemli bir hüküm için bkz.: BOA, A-DVN-DVE, *Fransa Abkam Defteri*, hk. nr. 1014

¹⁸ Âkif Mehmed Bey, *Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Sâlis*, Süleymaniye Ktb., Es'ad Efendi nr. 2108, vr.106a-106b; Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Şemdanizâde Tarîhi-Mür'it-Tevârih*, II-A, (nşr. Münir Aktepe), İstanbul 1978, 24-25; Ahmed Vâsîf Efendi, *Târîh-i Vâsîf*, İstanbul 1216, c. 1, 141-143; J. V. Hammer, *Osmanlı Tarîhi*, İstanbul 1994, c.VIII, s. 299-301

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

Abdullah Paşa ile uyumlu çalışamayacağını da anlamıştır. Nâmı bu başarı ile anılmaya başlamışken bir bahanesini bulup bölgeden ve çöl sıcağında eşkiya takibi gibi zor bir görevden ayrılmaya çalışmıştır. Eyâlet-i mezbûreden tahsil edeceği akçalar dahi cânib-i miriden peşin olarak kendisine teslim olunmuş olduğu halde bu tavrı garip karşılanmıştır¹⁹. İstanbul’a yazdığı dilekçesinde Konya’lı olduğundan bahisle, illet-i mizacı ve hastalığından şikayet etmiş, özellikle Arabistan’ın havasının illetini şiddetlendirdiğinden dert yanmış ve havasının hastalıklarına iyi geleceğini belirterek cerdecibaşılıktan istifa ve ısrarla Karaman Valiliği’ne tayinini istemişti²⁰. Bağlı bulunduğu Şam Vâlisi ve Mîrhac Çeteci Abdullah Paşa tarafından da tayini uygun görülünce Çelik Mehmed Paşa ile becâyış yapılarak Karaman’a nakl edilmiş²¹, ancak bu tayinin Paşa’nın başarıları sebebiyle yapılmadığı, başarısızlığı ve rehâveti sebebiyle hoş görüldüğü üzerinde ısrarla durulmuştur. Nitekim zaten gerek kendisine ve gerekse halefine yazılan hükümlerde Abdurrahman Paşa’nın gevşek tutumu belirtilmiş ve her iki valinin de bu sebeple yeni görevlerinde dikkatli olmaları istenmiştir²². Zâten Paşa da ayrıldığı yerde pek mutlu değildir ve yeni görev yerine beraberinde Trablusşam Valiliği’ne dâir pek çok problem de getirmiştir²³. Fakat sıkıntılarını hemen çözemediğinden ya da yine gevşek davrandığından uzun süre kendisinin

¹⁹ Âkif Mehmed, vr. 239b-240a

²⁰ Bâ’zı tevcihat : Fî 26 Cumâdelülâ sene 1172, bin yüz yetmiş iki senesinde Trablus Valisi olup, Cerdecî olan Vezir Abdurrahman Paşa Hazretleri’nin Cerde hizmetinde eğer mesâi-i mebrûresi vücûda gelmişidi. Lakin vezir-i müşârünileyh illet-i mizacı ve hususa Arabistan havası iştîdâdî illetine badî idüğü, taraflarından tahrir ve istîrham, istîfâ ve iktizâ eden durum hâlâ Şam Vâlisi ve Mîrhac vezir-i mükkerrem Çeteci Abdullah Paşa hazretleri taraflarına tahrir ve istî’lam olundukda müşârünileyh hazretleri dahi vezir-i müşârünüleyhin tahriratların tasdik ü ilâm ve hâlâ Karaman valisi vezir Çelik Mehmed Paşa vüzerâ-yı zevi’-iktidârdan ve kendisinden gayûrâne hareket me’mûl olmakdan nâşi Trablus eyâleti ile Cerdecî tayin buyurulmasını Mîrhacc-ı mûmâileyh istisvâb eylediği ecilden, yevm-i mezbûrda Trablus eyâleti Mîrhacc-ı müşârünileyhin tahrir ü istisvâbına binaen vezir-i müşârünleyh Mehmed Paşa Hazretlerine ve Karaman Eyâleti dahi vezir-i müşârünileyh Abdurrahman Paşa hazretlerine tevcih, Âkif Mehmed, vr. 111b-112a

²¹ Cerde Başbuğu Abdurrahman Paşa’nın rehâvetine binaen görevinden ihrâç olunarak Devlet-i Aliyyece azîm ve mühim olan Cerde hizmetinin Çelik Mehmet Paşa’ya tevcih olduğuna dâir yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 69*; Sabıkâ Karaman Valisi ve Aydın Muhassılı olup Cerde Başbuğu ile Trablusşam Eyâleti müceddeden kendine tevcih olunan Vezir Çelik Mehmed Paşa’ya umûr-ı Cerdeye selefi Abdurrahman Paşa’dan ziyâde dikkat etmesine dâir yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 73*

²² Hizmet-i cerdeyi rûyette izhâr-ı acz ve istîfandan dolayı yerine yapılan tevcihden nâşi münhal kalan Karaman Eyâleti’ne tayin olduğuna dâir Sabıkâ Trablusşam Valisi olup Niğde, Beyşehir ve Akşehir Sancakları ilhâkiyla Eyâlet-i Karaman müceddeden kendine tevcih olunan vezir Abdurrahman Paşa’ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 74*

²³ Mîrî bakâyâ hususları için vekil tayin ederek acele Konya’ya varıp gelecek tenbihat-ı şâhanenin icrâ olunması için çalışması istenen sabıkâ Trablusşam Valisi olup Eyalet-i Karaman kendine tevcih olunan Abdurrahman Paşa’ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 76*; Borç olarak verilen 300 kase akçenin Enderun Hazinesine henüz vürûd etmediğinden geciktirilmemesi istendiğine dâir Sabikan Trablusşam Valisi Hala Karaman Valisi olan Vezir Abdurrahman Paşa’ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 91*; Zimmetinde kalan parayı teslim ederek açilen Konya’ya ulaşması ve biran önce vazifesine başlamasına dâir sabıkâ Trablusşam Valisi olup hala Karaman Valisi olan Abdurrahman Paşa’ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 100*

ve İstanbul'un başı bu problemler yüzünden ağrımaya devam etmiştir²⁴. Özellikle mîrîye ait borçlarının tediyesi ve takibi zaman almış, bu iş için İstanbul'un Trablusşam'a gönderdiği görevliler de yeterince başarı sağlayamadığından ayrıca Konya'ya da adam gönderilmiştir²⁵. Paşa Karaman'a geldiğinde bölgenin güvenliği ve daha çok eşkiya takip ve tenkili için uğraşmış, kendisinden özellikle bölgenin güvenliği ve eşkiyâdan temizlenmesi istenmiştir²⁶. Zaman zaman bu konuda başarılı olmuş, zaman zaman da eşkiya takibi için ahaliye zarar verildiğinden bahisle dikkatli davranması tenbih edilmiştir²⁷. Bölgesi hac yolunun önemli güzergahlarından biri olduğu için görevi esnasında hacıların ve surre alayının Adana'ya kadar sâlimen ulaştırılması veya Yörük aşiretlerinin yaylak ve kışlaklarına gidip gelirken çevreye zarar vermemeleri konusunda dikkatli davranması için uyarılmıştır²⁸. Paşa'nın bölgedeki hizmetleri yeterli görülmemesine rağmen, eşkiya takibinde sağladığı bazı başarılarından memnun olunmuş ve valiliğinde bir sene daha ibkâ edildiğine dair ferman çıkarılarak, iktizâ eden hil'ati kapı kethüdâsına hûzûr-ı şâhânedede bazı tenbihat ile birlikte ilbas buyurulmuştur²⁹. Paşa kendi memleketinde de görev yapmanın verdiği rahatlıkla bir süre sonra işleri biraz yoluna koymuş ve her geçen gün artan kapı halkı ve bunların taşkınlıkları yüzünden ahali ile bir türlü uyuşamamış, zaman zaman ahâliden İstanbul'a giden bazı şikâyetlere rağmen görevinde kalmayı başarmıştır.

²⁴ Trablusşam Valiliği eyyâmında havâlat-ı Mühimme'den zimmetinde kalan meblağın te'diyesi için Abdurrahman Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 308*; Abdurrahman Paşa'nın Trablusşam Valiliği zamandan kalan mîrîye ait borcun tahsil olunması memûren Trablusşam'da bulunan Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşılardan Heybecizâde Halil'e yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 309*

²⁵ Trablusşam Mukâtasından Hazîne'ye olan borcun birkaç gün içinde Kapıcıbaşına teslim edilmesi hakkında Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya ve Kapıcıbaşına yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1025*

²⁶ Husûsiyle Bolvadin ile Adana arasındaki yollardan levend eşkiyasının temizlenmesinin istendiğine dair yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 74*; Kör Timur ve Kara Gülle nam eşkiyalar aman verilmemesi için Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1006*

²⁷ Haymana Kazası karyelerinden yirmi kadar atlı levend eşkiyasının Ankara'dan Konya'ya doğru azimet ettikleri öğrenildiğinden, ahaliye zarar vermeden yakalanmaları için Ankara Mutasarrıfı, Tabanlı Voyvodası vesaireye buyruldu yazıldığına ve kendisinin tahriratu üzerine firâriilerin ele geçirilmesi hakkında Abdurrahman Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 511*

²⁸ Surre Emîni sabıkâ Divân-ı Hümâyûn Hâcegânından Mevkûfâtü İbrahim Efendi'nin idâresindeki surre-i Hümâyûn ve hüccâcın kemâl-i emniyet ve rahatlık içinde Adana'ya kadar ulaştırılması konusunda Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya ve Konya'da Adana'ya varıncaya kadar yol üzerindeki kuzat vs. ye yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 123*; Yaylak ve kışlakları arasında gidip gelirken ahâlinin malına tecâvüz eden yörüklerin haklarından gelinmesine dair Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya, mübaşire ve Karaman Kadısına yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 769*; Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'ya, mübaşire ve Karaman Kadısına: Yaylak ve kışlakları arasında gidip gelirken ahâlinin malına tecâvüz eden yörüklerin haklarından gelinmesine dâir yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 876*

²⁹ Bâ'zı tevcihat : Fî 15 Rebiülâhır sene 1173, yevm-i mezburda Karaman Eyaleti vezir-i mükerrerem saadetlü Abdurrahman Paşa hazretlerine ibkâ ve .. tevcih buyurulduğun müşîr iktizâ eden hil'atleri kapı kethudalarına hûzûr-ı şâhânedede ilbas buyuruldu. Âkif Mehmed, vr. 182a

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

İsyan’a giden yol ve Abdurrahman Paşa’nın görevden alınması

H. 1173 (M. 1760) sonlarına gelindiğinde hem görevinin tekrar tekrar uzatılmasının verdiği rahatlık hem de işlerin eskisine oranla daha düzgün gitmeye başlamasının verdiği gevşeklik yüzünden Paşa’nın başında büyük bir bomba patlamıştır. Kadınhanı Türkmenlerinden bir grup koyun tüccarı, İzmir’de koyunlarını satmış, elde ettikleri 4000 altını sağlam bir yere saklayarak geri dönerlerken eşkiya tarafından durdurulmuşlardır. Canlarını kurtarmak isteyen tüccarlar altınları eşkiyaya kaptırmak zorunda kalmışlar ancak olayın peşini bırakmamışlardır. Durum Abdurrahman Paşa’ya bildirilmiş ve Vali de eşkiyanın yakalanması için emir vermiştir. Ancak bir süre aranıp bulunamayan eşkiya için Vâli Yozgat taraflarındaki Çapanoğlu’na haber göndererek, kendisine yardım etmesini hassâten rica etmiş, o da eşkiyayı isim ve resimleri ile birlikte tespit edip, on üç kişi olduklarını öğrenmiştir. Çapanoğlu bunların Nevşehir’de Küçük İbrahim Ağa tarafından tutulduklarını haber alıp, defterini irsâl etmekle, Paşa İbrahim Ağa’ya ‘defter mücebince yanında olan kimseleri alıp gel’ diye buyruldu yazmıştır³⁰. Şakiler İbrahim Ağa’ya, bizi her ne ile olur ise kurtar diye yalvarmışlar ve çaldıkları altınları Ağa’ya teslim etmişlerdir. Abdurrahman Paşa, eşkiyanın yakalandıktan sonra Konya’ya getirilmesini istediği halde, şakilerin yalvarmalarına dayanamayan Küçük İbrahim Ağa yalnız gelmiş, çaldıkları 4000 altını sahiplerine iade edip, kendilerini de, 18 kese para cezasına çarptırdıktan sonra serbest bırakmıştır. Duruma sinirlenen Paşa, 18 kese paraya el koymuş, ancak olayın üzerine fazla gitmemiştir. İbrahim Ağa, İstanbul’a geldiğinde bu olayı hemşehrisi Sinek Mustafa Paşa’ya anlatmıştır. Ufak tefek olduğundan Sinek lakabıyla tanınan Mustafa Paşa, Padişah’ın kızkardeşi Zeynep sultan ile evli olup, 20 seneye yakın zamandır taşra görevlerinde çile çektiğinden İstanbul hasretiyle yanıp tutuşmaktadır³¹. Ancak tekrar Nişancılıkla ödüllendirilmiş ve Mora Muhassılığ’ına tayin edilmiş ve görev yerine gitmediği için kendisini İstanbul’da görmekten rahatsız olan sadrazama dış bilediğinden bu olayı aleyhte kullanmak istemiştir. Mustafa Paşa bu hadiseyi hanımına nakleder ve yakalanan eşkiyanın para karşılığında salıverilmesinin doğru olmadığı ama paşanın hala görevde tutulduğu gibi sözlerle Abdurrahman Paşa aleyhinde bulunur. Hanımı da duyduklarını Sultan’a anlatarak, *‘eşkiya dediği eşkiyadır, niçün katl etmeyüp, akçalarını alıp müsâ’ade etti. Lâkin bahâne edüp, bâri akçesini aldım, katl günâbına girmeyim dedi’*, diyerek olayı hikâye ile şakilerin affedilmesinin doğru olmadığını ve alınan 18 kese paranın ne olduğunun da meçhul kaldığını söyler. Eşkiya olayları hakkında fazla titiz olduğu bilinen Padişah sinirlenir ve Abdurrahman Paşa’ya bir ferman göndererek 18 kese paranın reddedilmesini emreder. Abdurrahman Paşa *“paşalıkların irâd-ı muayyenesi henüz câiz ve bedâyâsına vefa etmez, dâire-i vezâret bedâyaya bakar; ben cerîmeyi eşkiyâdan, yaramazdan almayup kimden alacağım? sulebâdan ve bî-cürümlerden mi alayım? ve şân-ı vezârete bu yüzdən leke gelir, ve kimse rahat etmez. Eşkiya iyice yüz bulur’* diyerek hem aldığı meblâğ-ı mezbûru redd, hem de fermana itâ’at etmez. Konya halkı da Paşa’nın bazı

³⁰ Şemdânizâde, 42, 43

³¹ Şemdânizâde, 15

uygulamalarından muzdarip olduklarından birkaç defa şikâyet mektubu ve arzuhalleriyle İstanbul'a başvurmuşlar, ısrarla valinin görevden alınmasını istemişlerdir. Olay bunlarla da üst üste geldiğinden Padişah, emrinin yerine getirilmediğini duyunca Abdurrahman Paşa'nın vezâretinin kaldırılmasını, hatta katlini ister. Görevden alındığını ve memleketinde ikâmet etmesi istenen fermanı okuyan Paşa iyice kızar ve emri getiren kapıcıbaşıya nefret ve şiddeti ifade eden kötü sözler söyleyerek emri yine dinlemeyeceğini beyan eder. Olay İstanbul'a intikal ettiğinde bu kez sürülmesine, hatta bazı ifadelere göre de katline ferman çıkar. Ancak olayın büyütüldüğünü düşünen Sadrazam Râgıb Paşa padişahı ikna etmeye çalışır ve *'bu Abdurrahman Paşa geçen sene Cerdeci olup, urban eşkıyasını kabretmekle evvelki facianın intikamını alıp, büccâc-ı müsliminin selâmetine sebep olmuş bir zâttır, böyle insanları küçük suçlarla katletmek şöyle dursun tekdir etmek dahi reva değil diyerek'* olayı yatıştırmaya çalışır. Ancak hemen Abdurrahman Paşa'yı görevinden alıp, yerine Said Mehmed Paşa'yı atar ancak hâlâ bir ümid vardır. Padişahın meşrebini de bildiğinden yanına dostu Şeyhülislam Veliiyüddin Efendi'yi de alır ve *'Padişah henüz acı ve tatlı ve adam kıymeti bilmiyor. Yarın bir düşman zühûr etse böyle nâmdar paşalar lâzım, bir avrat kelâmı ile koskoca paşa katl olunmaz. Lâkin padişaha bunu anlatmak kâbil değil'* diyerek birlikte tekrar padişaha çıkıp Paşa'nın affını isterler. Padişahın kızgınlığı geçmeyince, Paşa, kabul etmiş görünerek *'Katli ma'kûl, ancak kolay değildir, madem o size ulaştırdı, münâsib olan bunu Sinek Mustafa Paşa'nın yapmasıdır. Ona Anadolu Valiliği ile Kütahya'yı verelim; varsın, Kütahya'dan hareket edip Abdurrahman Paşa'yı basıp katl etsün'* demiş ve böylece, Mustafa Paşa ile Abdurrahman Paşa'yı karşı karşıya getirmek istemiştir. Olayı nakleden Şemdânizâde, Paşa'nın *'Sinek böyle işlerin adamı değil. Abdurrahman Paşa halâs olsun diye Paşa böyle tedbir düşündü'* der. Lâkin gerçekten de Mustafa Paşa *'ben böyle bir işin uhdesinden gelemem'* dediğinde kendisi de saraya damad olan Râgıb Paşa hiddetlenir ve *'çünkü gelemeyin, o zaman niçün böyle şeyi hanıma söyleyip padişahın kulağına ulaştırırsın'* diyerek devlet adamlığının nasıl olması gerektiğini paşanın yüzüne vurmuştur³².

Abdurrahman Paşa binlerce silahlı adamı ile İstanbul yolunda

Padişah iknâ edilemeyince 1760 Temmuz tarihli bir fermanla Adana valisi Said Mehmed Paşa'nın Beyşehir sancığı ilhâkiyle Karaman valisi olduğu ilan edilir³³. Kapıcı başı yeni fermanla Konya'ya gidecek, Abdurrahman Paşa'nın tuğlarını alıp, borçları tahsil edecek ve kendisini Lefkoşa'ya sürgüne götürecektir,

³² Şemdânizâde, 43

³³ Sâbık Karaman Valisi Abdurrahman Paşa Vedîa-i Hâlikü'l Berâyâ olan reâyâ fukarâsına zulmünden dolayı azl ve Kıbrıs Adası'na nefyedildiğinden, kendi kapı halkını halefine teslim ile doğruca Konya'ya varıp selevinin kapı halkını ve levendlerinden bir ferdi dağıtmayıp hizmetinde istihdam etmesi için Sabıkan Adana Valisi olup Karaman Eyaleti müceddeden kendine tevcih olunan Sadr-ı esbak Said Mehmed Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: BOA, MD 161, 1152; Said Mehmed paşa ve görevleri hakkında yeterli malumat için bkz.: İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarîhi*, IV/II, 384-385

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

belki de öldürecekler³⁴. Paşa'nın yedi sekizyüz kişiyi bulan adamlarıyla Kütahya, Adana, Maraş, Urfa ve Sivas taraflarından herhangi birine kaçabileceği düşünüldükçe, buralara da emirler yazılır ve yolların tutulması istenir³⁵. Şemdânîzâde olayı şöyle anlatır: *Lâkin Kapıcıbaşı bir hammal herif imiş. İleri habercisini gönderip, ben Urfa'ya geçeceğim, Paşa hazretleri benden korkmasın demiş. Paşa bu kelâmdan şüphe edip, Kapıcıbaşını yakalatıp getirterek, kâğıdlarında katline fermamı bulunca, hemen dîvân toplayıp, ümmet-i Muhammed benim hâlimi nice bilirsiniz diye suâl ettiğinde, mazluma yardımcı ve zâlime korku veren birisin, cümlemiz hoşnuduz diye verdikleri mahzarı Âsîtâne'ye gönderip, ol sâ'at şehirden çıkıp, çadırlar kurdurup iki bin adam ile ağır ağır, abeste ve abeste, benim Mustafa Paşa ile şer' ile dâvam var, varıp Âsîtâne'de mahkeme olurum. Ölecek olduktan sonra böyle ölüürüm; yoksa benim bir kaç başım yok ki, birini fermana itâ'at diye vereyim deyip, Kapıcıbaşını zencire takıp, tuğlar padişahındır, ref etmiş diye tuğları ref etti. Lâkin rubumu bana hâlikim verdi; muhafazası ile me'mûrum, hâtûn sözü ile, Sinek sözü ile vermeme diyerek' İstanbul'a doğru yola çıkar. İpsiz sapsız bir sürü tip de peşine takılmaya başlayınca kalabalık her geçen gün büyür ve ikibinden fazla silahlı adam ile Viranşehir'e varır ve Dörtdivan tabiri olunan mahalle yerleşir. Yanındaki adamları vasıtasıyla arzuhaller gönderir ve hakkındaki hükümlerin kaldırılmasını ve eski suçları ve borçları da dahil hepsinin affolunmasını ve memleketi olan Darendede ikametine izin verilmesini ister³⁶. Kabul edilmeyince Çankırı, Ankara üzerinden Gerede'yi geçip Bolu üzerine yürür. İş büyümeye başladığından hemen sadrazam tarafından haberciler çıkarılarak, kendisi ile anlaşmanın yolları aranır ve hiç olmazsa netice belli olana kadar münâsîp bir yerde beklemesi istenir. Paşa çadırları kurdurur ve beklemeye başlar. İstanbul'da güft ü gû çoğalır ve dedikodular hızla büyür ve bu dedikodular eli silahlı binlerce kişinin İstanbul'a girmesinden daha büyük iş yapar: Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa isyan etmiştir ve İstanbul üstüne yürüyecektir, bu bir iç harp demektir. Bir felaket yaşanacağına konuşulması sebebiyle saray ve halk fazlası ile tedirgin olur. Divan toplanır ve peşi sıra emirler çıkar. Konya halkından insanların isyana karışmaması için ne gerekiyorsa yapılır, yeni valiye zaten halkın perişan olduğu ve kesinlikle yeni vergiler yüklenmemesi gerektiği hatırlatılır, boşta adam bırakmaması emredilir³⁷. Bir yandan da hala isyanın bastırılabilceği ümidiyle Lefkoşa'ya nefyolunacak Paşa için çevreye emirler gönderilir³⁸.*

³⁴ Mühimme Defterleri'ndeki olayla ilgili kayıtlarda idamdan söz edilmez. Abdurrahman Paşa'nın azl ve vezâretinin neden kaldırıldığıнын beyanı ile Trablusşam Mukâtasından kalan borcunu ödemesi ve mübâşir vasıtasıyla sürgün edildiği Lefkoşa'ya irsâli hakkında sabıkâ Karaman Valisi olup vezâretini ref ile Kıbrıs'a ikâmete memur olan Abdurrahman Paşa'ya ve mumâileyhi Lefkoşa'ya îsâle memûr mübâşir tâyin olunan Bostancıbaşı Hüseyin'e ve Lefkoşa Nâibine yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1153*; Sabık Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'nın Trablusşam mukatasası malından miriyeye olan borcunun tahsil ve irsâli için Konya Kadısına, mübâşir olan sabık Serbostancı Hüseyin ve Konya Serdarı ve dizdarına yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1155*

³⁵ Âkif Mehmed Bey, vr. 239b-240a

³⁶ Âkif Mehmed Bey, vr. 239b-240a

³⁷ Beyşehir Sancağı'nın üç dört senedir Karaman Eyaletine ilhak olunarak mütesellimler vâsıtasıyla idâresinde ahâlisî perâkende vü perişân, kalanları dahi fakîr ve bi-derman kalmakla, sadâretin

Ancak sadrazam Paşa'yı tanımaktadır ve kötü bir niyeti olmadığından eminmişçesine sakindir, bu işi sükûnetle halletmeye çalışır. Yanına şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'yi alarak tekrar padişahın huzuruna çıkar ve durumu bir kere daha anlattıktan sonra, Abdurrahman Paşa'nın affına ferman yazılmasını, affedildiği takdirde geri döneceğini, isyandan vazgeçeceğini, şeyhülislamın ve kendisinin Paşa'ya kefil olduğunu belirtir ve Padişah razı olur. Paşa adamları vasıtasıyla bu kefaleti ve görüşmeyi Bolu taraflarında çadırında İstanbul'dan gelecek haberleri bekleyen Paşa'ya iletir. Böylece Abdurrahman Paşa ehil ve yakın adamlarıyla memleketi Darande'ye dönüp orada ikâmet etmesi ve başına toplanan haşerât-ı nâsı kendi adamlarından ayırtarak defetmesi şartıyla affedilir. Böylece mutlak bir isyan feci sonuçlara ulaşmadan bitirilir³⁹. Paşa'yı Lefkoşa'ya götürmek için bekleyen kapıcıbaşına da durum iletilir ve onu bu kez Darande'ye götürdükten sonra dönmesi istenir. Paşa affedilmiştir ancak devlete olan borçları bâkidir ve taa Trablusşam'dan kalan çeşitli borçları hâlâ tahsil edilemediği için kapıcıbaşının bunları da tahsil ederek gelmesi emredilir⁴⁰. Fakat altı ay kadar sonra Paşa'nın tuğları geri verilmiş, vezirliğe iâde edilmekle sevenleri de memnun edilmiştir.

Olay hakkında kim ne söylüyor, neden söylüyor?

Genelde buraya kadar tarihler, belgeler ve bilgiler birbirleriyle örtüşmektedir. Sadece Âkif Mehmed Bey Kıbrıs yerine Girid'e sürülmek istendiğini yazar ve dönemin resmi görevlisi olduğu için olayı büyütmeğe yana olmadığı için Bolu'ya kadar gelindiği ayrıntısına yer vermez, ancak bu o kadar önemli bir detay değildir⁴¹. Buradan sonra belirginleşmeye başlayan farklılıklar ise şunlardır: Sadrazamın aslında olayın büyümeyeceğinden emin olduğu ve padişahı korkutup, bir daha sadrazamın görev sahasına ait işlere karışmamasını sağlamak

sırasında muğâyir-i şurût-ı hazeriyye vesâire tevzi'inin men'î hakkındaki evâmîr-i şerifelerden ma'lûmun olmakla, fukâranın celb-i emniyet ve rahatları için dikkat ve gayret sarfedilmesi, zahîre, bahâ, ikramiye, mübâşiriye, kapuharcı, sarrâfiye v.s talebiyle zinhar ve zinhar mezâlîmden hazer edilmesi için Beyşehir Sancağı ilhâkıyla Karaman Valisi olan Sadr-ı esbak Said Mehmed Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1160*; Fukaraya zulmünden dolayı Abdurrahman Paşa'nın azlolunup yerine tayin edilen vali gelinceye kadar Konya Sancağı Alaybeyi Ali'nin mütesellim nasb olunduğu ve sabık vâlinin hizmetinde olan levend, gönüllü ve deli tafesinin dağıtılmayarak istihdamı ile taşrada olanların dahi bölükbaşları vasıtasıyla Konya'ya getirilmeleri hakkında Konya Kadısına, Konya Sancağı Alaybeyi ve Karaman Eyaletine mütesellim nasbolunan Ali'ye yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1154*

³⁸ Kıbrıs'a nefyolunan sabık Karaman Valisi Abdurrahman Paşa'nın sabık Ser-Bostancı Hüseyin mübâşiriyle salimen ve mahfuzen Ak limana ulaştırılması için Konya'dan Aklimana varıncaya kadar vaki olan Kuzat, nüvvab, Kethüda vs'ye yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1156*

³⁹Hakkındaki şikayetlerin bühtan ve iftira olduğu ve ahâlinin kendisinden memnun ve râzı bulduklarını hâvî arz ve mahzarlar üzerine memleketi olan Darande'de ikâmete memur kılındığına dâir Sabıkan Karaman Valisi olup Darande'de ikâmete memur olan Abdurrahman Paşa'ya yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1173*

⁴⁰ Sabık Karaman valisi Abdurrahman Paşa, kethüdâsı Hüseyin'in istid'âsı ve ahâlinin mahzarları üzerine Kıbrıs'a sürgünden avf ile memleketi Darande'de ikâmete memur kılındığından merkumu yerine îsâl ve kalan borcunu tahsil ederek Âsitâne'ye avdet etmesi için Kapıcıbaşlarından sabık Bosstancı-başı Haseyin'e yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 161, 1174*

⁴¹ vr. 239b-240a

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

istediği ifâde edilir. Hatta kapıcıbaşının bu sebeple kendisini ele verdiği ve yakalattığı üzerinde durulur. Paşa böyle çirkin bir olayın büyümesine müsaade ederek zımnen pâdişâhı ikâz etmiş ve padişahın gazabından da Paşa’yı kurtarmıştır. Nitekim Bolu’dan dönmesine razı etmek için kendisine bir süre sonra vezâreti yeniden temin edeceğine dair gizli söz de verdiği ve nitekim altı ay kadar sonra bunu gerçekleştirdiği üzerinde durulur. Allah korusun bir avrat kelamına, bir sinek sözüne uyup iş yapmakla az kalsın büyük bir bela çıkacak ve belki de daha da büyüyecek olan isyan bir saltanat değişikliğine sebebiyet verebilecektir. Tüm bu korkular padişaha adım adım hissettirilmiş ve kararından dönmesi sağlanmıştır ki padişahın hafızası 1703 Edirne Vak‘ası ve 1730 Patrona İsyanı’nın acı sonuçlarını gayet iyi hatırlamaktadır. Buraya kadar zikredilen kanaatler dönemin tarihçisi Şemdânizâde’ye aittir⁴².

Tarihçi Vâsıf da farklı düşünmez. Sözüne güvendiği insanlardan duyduğuna göre o da olayın benzer şekilde sonuçlandığından emindir ve Şemdânizâde’ye göre Vâsıf, devletin tarihçisi olmasına rağmen bu kanaatlerini paylaşmaktan çekinmez. Hatta padişah bazı konularda çok ısrarcı olup sadrazamı sıkıştırdığı için bu olayla kendisine ders vermek istemişti ve bunu Abdurrahman Paşa’ya ihsas ile onu Bolu’ya kadar getirtmişti gibisinden söz eder. Affedilip tekrar vezâret ve tuğlarının iâdesini de garanti ettiğini belirtir⁴³. Döneme ait kayda değer bilgiler veren meşhur yabancı tarihçi Hammer de Vâsıf’ın bu kanaatlerinin doğru olabileceğine işâret eder ve ‘Bu izahat doğru kabul edilemezse de, büsbütün uydurma da olmayabilir’ der. Ragıb Paşa, münâsip bir dil ile Padişahı ikâz ederek, hanım sözüne uyup, saltanatı sarsacak hadiseler meydana verilmemesi gerektiğini belirtmiş, akıllı siyâseti sebebiyle hem Abdurrahman Paşa devlete yeniden kazandırılmış, hem de padişaha ve yakınlarına devlet işlerine karışmamaları için acı bir ders verilmiştir. Ona göre ‘Vâsıf sadrazamların devleti nasıl idâre ettiklerini göstermek için bu olayı nakletmiştir’⁴⁴. Paşa’nın fitne fesat çıkardıkları, devlet işlerine karıştıkları sebebiyle ısrarla İstanbul’dan göndermek istediği damad paşalar konusundaki kanaatleri de doğrulanır ve onlar da derhal görev yerlerine gönderilir ve bir daha İstanbul’da uzun süre kalmalarına müsaade edilmez.

Olayın Mühimme Defterleri’nde yansımalarına, emir ve hükümlerde nasıl yer aldığına bakıldığında dikkati çeken husus ise şudur: Bu defterler Dîvân-ı Hümâyûn kayıtlarını içerdiğinden sebep ya da sonuçlarından çok olayın kendisi ile ilgilidirler ve daha çok o andan sonra neler yapılacağına ve yapılması gerektiğine işâret eder, adı üzerinde emir veya hüküm bildirirler. Dolayısıyla gelişim safhalarından ziyade belirli anlarda ne düşünüldüğü ve konunun merkezî hükümete nasıl yansıdığına dair önemli ipuçları verirler. İlgili hükümlere bakıldığında; Abdurrahman Paşa’nın olayın evvelinde veya başlangıcında âsî olarak görüldüğü, görevden alındığı hatta sürgüne gönderilmek istendiği apaçık ortadadır ve belgelere beceriksiz, iş yapmayan, halka zulmeden bir adam olarak

⁴² s. 44-45

⁴³ s.185-186

⁴⁴ s. 319-20

yansıdığı görülmektedir. Olayın akabinde ise affedildiği, makbul ve muteber bir adam iken kendisine iftira atıldığı için kötü durumlara düşürüldüğüne işaret edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında merkezî hükümet âdetâ Dîvân'da alınan kararların masum olduğunu imâ etmekte ve olayın sorumluluğu neredeyse sadece müfterilere bağlanmakta ve hiçbir şey olmamış gibi yapılarak, eski günlere ya da yeni bir harekete kadar olayların üzerine sünger çekilmektedir.

Sarı Abdurrahman Paşa'nın âkıbeti ne oldu?

Yukarıda da kısmen belirtildiği üzere Sarı Abdurrahman Paşa kapı ve hane halkı ile birlikte altı ay kadar memleketi olan Darende'de ikâmet etti ve tabiri yerinde ise etliye sütlüye karışmayarak fırtınanın yatışmasını, olayın sukûnete ermesini bekledi. Vâsıf bu süreyi padişahın ve devletin ömrüne dua ederek geçirdiğini belirtir. Cerde hizmetinde urban eşkıyasına karşı gösterdiği başarıların unutulmadığını ve vezirler arasında rüşd ve kemali ile şöret bulduğundan vaktiyle devlet için önemli bir belaya sedd çektiğini ve tekrar bu hizmetleri yerine getirebileceğinin ortaya çıktığını ifade ederek göreve iade ve Trabzon tarafına gönderilerek, Gürcü seferine serasker kılındığını söyler⁴⁵. Altı ay sonunda İstanbul'dan gelen haberciler vezirlik alâmeti olan üç tuğunu kendine iâde ile vezirliğin yeniden ihsan edildiğini, kapı kethüdası tayin edilen adamına kendisi adına İstanbul'da hil'at giydirildiğini müjdelediler. Abdurrahman Paşa yeni vezâretinde ilk olarak, Açıkbaş Meliki ve diğer melikler arasında cereyan eden ihtilaflar ile Osmanlı arasındaki ihtilafları çözmeye memur edilen Gürcü seferine serasker tayin edildi. Alâ-yı vâlâ ile tekrar eski günlerine döndü ancak bu kez kaynaklar onun hakkında pek olumsuz bir haber kaydetmedi. Ya Paşa olaylardan ve geçmişten ders alarak ıslâh-ı nefis etti ya da hakkındaki küçük haberler büyütülmek istenmedi⁴⁶. Hatta eşkıya takibindeki başarılarından dolayı hil'at ile taltif edildi. Kendisi eşkıyalık yapmadı ama eski adamlarından bazıları kendisini utandıracak işler yapmaya devam ettiler. Karaman valiliği yaptığı sırada başçavuşluğu hizmetinde olup daha sonra firar ederek kapısız levent taifesinden olan Yusuf Beğ ile Hasan Bölükbaşı'nın Erzurum-Sivas arasında kervanların yollarını kestikleri ve mallarını gasbettikleri haber alındı, üzerlerine adam gönderilince Kars tarafına firar ettikleri bildirildi ve haklarında hüküm yazıldı⁴⁷.

Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa âlî mansıblardaki görevlerine vefâtına kadar devam etti; Gürcü meselesinden sonra önemli bir eyâlet olan Diyarbekir valiliğine, ardından Trabzon'a, sonra tekrar tecrübeleri sebebiyle Gürcü seraskerliğine getirildi. Ardından getirisi bol ve zengin bir eyâlet olan Aydın

⁴⁵ Vâsıf, 204

⁴⁶ Trabzon Valisi Vezir Abdurrahman Paşa'nın eşkıya ile mücadeledeki başarılarından dolayı hil'at ile taltifi için yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 162, 957*

⁴⁷ Trabzon Valisi Abdurrahman Paşa'nın Karaman valiliği yaptığı sırada başçavuşluk hizmetinde olup daha sonra firar ederek kapısız levent taifesinden olan Yusuf Beğ ile Hasan Bölükbaşı Erzurum-Sivas arasında kervanların yollarını kestikleri ve mallarını gasbettikleri ve daha sonra da Kars'a firar ettikleri bildirilmekle, eşkıyaların yakalanarak gasbettikleri malların geri alınmasına dair yazılan hüküm için bkz.: *BOA, MD 162, 1054*

‘Sinek Sözüyle İş Yapan Pâdişahın Hâli’ ya da Karaman Valisi Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa İsyanı

muhassıllığı ile ödüllendirildi ve bu tayin masarifine medar olması ve bâzû-yı himmetine bâis-i iktidâr olsun, dide-i âmâli Rûşen olsun için verildi⁴⁸. Ancak beklenen olmadı ve Aydın Muhassıllığı Paşa'ya yaramadı, ömrünü verdiği eşkıya meseleleri ömrünün sonunu da getirdi ve orada iken bir eşkıya takibinden dönerken yolda vefât eyledi(1181-M.1767). Kaderin garip bir cilvesi olsa gerek ki bu görevde iken kendisi de bir isyan ile, bir ayaklanma ile karşı karşıya kalmıştı. Eğridirli Yılanlı Musa Efendi etrafına bir sürü adam ve eşkıya toplamış, Vezir Abdurrahman Paşa'ya karşı isyan bayrağını kaldırmış, Paşa üzerine yürümüş ancak baş edemediğinden Eğridir kalesine sığınmak zorunda kalmıştı. Yılanlı Musa'yı, bir daha Eğridir'de görünmemesi şartıyla affetmiş fakat az sonra Isparta yolunda vefat edince, Yılanlı Musa da tekrar Eğridir'e dönmüştür⁴⁹. Muhtemelen gençliğinin önemli bir kısmını saraya ait görevlerde geçirmiş okur-yazar bir Paşa, özellikle son zamanlarında vakur bir vezîr idi. Diyarbekir vâlisi iken nâbü's-şer' olan Külâhî-zâde'nin hilâf-ı şer' i'lâmını anlayarak ahz ettirdiği ve Muhzırbaşı'sını sâlb eylediği rivâyet edilir⁵⁰.

Sonuç Yerine

Daha çok Abdurrahman Paşa olarak bilinen Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa'nın devlette önemli sayılabilecek görevlerde bulunduğu konusunda kaynaklar hemfikir. Ancak özellikle vezirliğinin birinci döneminde bir iki olay haricinde çok beğenilmediği ve makbul bir adam olamadığı yönünde de neredeyse ortak bir kanaat mevcut. Karaman-Konya valiliği sırasında basit bir eşkıyalık takibi hadisesiyle başlayıp, daha sonra büyük bir isyana dönüşen olaydan hem kendisi hem de devlet kılpayı kurtuldu. Hakkında bilgi veren kaynaklar vezirlik dönemine ait icraatları ve başarıları ile değil de, sebep olduğu ciddi olay sebebiyle ona geniş yer ayırdılar. Her ne kadar olayın sonuçlarına ilişkin çelişkili açıklamalarda bulunsalar da durumun vehâmeti hakkında benzer konulara ışık tutuyorlar. Devletin iç işlerine vâkîf, vezirleri ve paşaları yakından tanıyan, Abdurrahman Paşa gibi devlet için faydalı olan veya faydalı olacağına inandığı idarecilerin azl edilmelerine engel olmak isteyen bir insan olan, dönemin Sadrazamı Râğb Paşa'nın akılcı çözümleri ile, hem vezirliği hem başı kurtuldu. Ve gerçekten atlattığı bu olayın şokundan sonra daha faydalı ve makbul vezir olarak kayıtlara geçti. Konuyu dönemin önemli tarihçilerinden Şemdânizâde'nin şu dileği ile bitirmek her halde hem olayı özetleyecek hem de sonuç için noktayı koyacaktır: Her münâsebetsiz şeye bu merteye iltizâm etmeğe vücûd tahammül etmez. Padişahın salâhı vezîrlerin salâhı iledir. Âlemin salâhı padişahın salâhı ile olduğu gibi, ve's-selâm⁵¹.

⁴⁸ Vâsîf, 168

⁴⁹ Hammer, 382

⁵⁰ Şemdânizâde, 44

⁵¹ Şemdânizâde, 45